

9. Osobní a neosobní Bůh

Dvě nenápadné gramatické formy vyvolávají dnes hlubokou roztržku mezi teology a filosofy. Ti první hlásají osobního boha, ti druzí neosobního; ony nazýváme teisty, tyto pan-teisty. Předmět těch i oněch je ovšem týž; je to nekonečná moc, zákonitost, duchovnost univerza. Avšak nekonečně rozdílné je jejich pojetí boha a nesmírně důležité jsou praktické, morální důsledky, jež z něho plynou, a tudíž vztah jednotlivce k bohu. Teista má k svému osobnímu bohu osobní sociální vztah; hovoří s ním ve svých modlitbách a chce ho jimi ovlivnit ve svůj prospěch, svěřuje mu jako vševědoucímu znalci lidského srdce své nejtajnější myšlenky a city, prchá před jeho tváří a hanbí se v božském světle za své chyby a slabosti, svobodným vyznáním hříchů a pokáním se snaží znovu získat přízeň svého boha. Nemá-li dost důvěry ve svůj vlastní vliv na boha, hledá pomoc posvátných osob, o nichž se domnívá, že se těší zvláštní milosti boží; jsou to jednak posvěcení kněží ještě zde na zemi, jednak svatí těšící se již vyššímu blaženému životu. Avšak ani tito prostředníci a přímlovci nestačí hříšníkovi usilujícímu o očištění a znovuposvěcení, dokud nedospěje k samotnému zdroji spásy, jenž se zjevuje smrtelným lidským pokolením zde na zemi jako Syn boží v lidské podobě a zřízením své svaté církve a vylitím svého svatého Ducha s nimi zůstává v živoucím spojení po všechny časy.

Teprve v církevním teismu organizuje se dokonale víra v osobního boha a získává reálné a objektivní trvání způsobilé

---

si získal jméno Veliký, byl pruský král *Fridrich II.* Od té doby žádný monarcha nerozvinul vojevůdcovský talent. Z princů byl posledním arcivévoda Karel.

ED: David Friedrich Strauss (1808–1874), populární filosof a spisovatel, přední zástupce mladohegelovců, jehož proslavil zejména *Život Ježíšův* (1834–35), odmítající všechny zázračné prvky křesťanství, a poslední práce *Víra stará a nová* (1872), ve které je křesťanství nahrazeno evangeliem vědy, kde již dominuje darwinismus.

pořádat a vést celé velké národy v téže soustavě myšlenek, citů a vůle. Bůh se stává tělem ve své církvi, Kristus v ní povstává ze smrti k životu věčnému. Teprve nyní je osobní bůh dokonale zprostředkován a zjeven, teprve nyní je přístupný všem záležitostem přírodního i společenského života lidí. Zprostředkujícími články jsou přitom svátosti, jakoby fyzické orgány živého boha, pomocí nichž | uzpůsobuje děti člověka, 262
jež propadly partikulárnímu egoismu přírodního principu, aby se staly opět součástmi jeho organismu a věčně v něm žily a prospívaly, aby byly pojaty do jeho krevního oběhu, sloužily k výživě jeho vyšších a nejvyšších orgánů a měly podíl na nejvyšších projevech jeho života. Avšak tato forma zjevení boha se nesetkává u všech teistů se stejnou oblibou. Jedni se přimykají co nejužěji k církvi, vedou církevně náboženský život. Jiní zůstávají sice navenek s církví spjati, avšak nedávají v ní své osobnosti zaniknout, nýbrž snaží se vejít v bezprostřední spojení se svým bohem; to jsou zbožné, mysticky kontemplativní duše. Jiní konečně neuznávají ani navenek církve jako prostředníka živého boha, ale snaží se poznat ho ve svých vlastních myšlenkách, vjemech a zkušenostech a navázat s ním osobní vztah tak, že pátrají po stopách jeho působení ve svých pocitech a vnuknutích a po projevech jeho vůle ve vnějších událostech a příbězích svého vlastního života i života svých přátel. Tato poslední forma vede podle druhu temperamentu buď k odloučení, nebo naopak ke spolčování a schůzkám ke společnému uctívání a osvojování si boha, z čehož opět vznikají partikulární církve v různých stupních vyspělosti. Tento personifikující pud se roztříštil za převládajícího přírodního názoru a fantazie u pohanů v celý Olymp božstev, teismus byl polyteismem. V pozadí však zůstávala stále tendence spekulativního ducha k nazírání Jednoho, Nejvyššího, Nekonečného – k monoteismu. Proti těmto prakticko-náboženským postojům lidského ducha, které daly vzniknout historicky známým náboženstvím a církvím, se postupně vyhranila teoreticko-vědecká tendence,

kteřá ohrožuje kult osobního boha – ne-li vyvrácením, tedy mnohostranným omezením. Je to nauka panteismu o neosobní božské podstatě. Odtud konflikt teologie a filosofie, náboženství a vědy, který se historicky projevuje v různých formách od dob nejstarších filosofů až po naše dny.

Je už v samé povaze vědeckého názoru, že chce být co možná objektivní, tzn. že se co nejvíce přimyká k předmětu a zdržuje se všech subjektivních přídavků, a subjektivní tvoření připouští, jen pokud to nezávisle na každé libovůli nutně vyžaduje povaha vnímajícího a produkujícího smyslu. To poslední pozorujeme zejména při pojímání živých individuí, jež se vyznačují různým stupněm oživenosti a oduševněnosti, až dospějeme k názoru inteligence sourodé s naší, a to prostřednictvím svého vlastního sebepoznání, které přenášíme na individuality, jež nám jsou smyslově dány. | Tak dospíváme k poznání osob nadaných stejně jako my a nám rovnoprávných, individuí s námi homogenního lidského rodu. Tam, kde nám vnější smysly nepodávají sdostatek dat k vytvoření inteligentní individuality, nebo kde výzkum předmětu ještě tak daleko nepokročil, zdržuje se střízlivá a důsledná věda užití kategorie osobnosti na tento předmět, tzn. pojímá daný předmět jako neosobní. Toto pojetí má v sobě ovšem něco neurčitého, nevyhraněného a je v rozporu s naším praktickým smyslem, který by rád měl všude co do činění s bytostmi sobě rovnými; avšak přísná věda odmítá svévolná vymezení, jež nejsou našim smyslům dána předmětem samým. Smyslové nazírání nám zprvu poskytuje pouze zvláštní data, rozum v nich zjišťuje to obecné a pozvedá to na princip. Při zkoumání přírody se tak odděluje říše neživého, neorganického a elementárního od říše živého; ta se dále dělí na říši rostlinnou a živočišnou, a z té poslední se zvláště vyčleňuje lidstvo jako říše inteligencí. Elementární říše se rozprostírá jednak v nekonečném vesmírném prostoru, jednak je omezena na bezprostřední okolí na Zemi, kde se setkáváme poprvé také s živým ve všech nám poznatelných formách. Teprve u těch posledních, u inteligencí

s námi sourodých, cítíme nutnost užít kategorie osobnosti; necítili jsme ji v žádné z předchozích sfér nazírání. Proto je pro nás svět, vesmír něco neosobního; stejně tak Slunce, hvězdy, Měsíc, vzduch, moře, země, rostlina, zvíře. Avšak již v živočišné říši, pokud sympatizujeme s její duševní podstatou, rozsvěcuje se světélko osobnosti; v plném jasu září až u člověka nám rovného. Mimolidská a nadlidská duchovní podstata, jež je nám nepoznatelná, ačkoli snad není nemožná, nedotýká se našich sympatií a nezdá se vyzývat náš rozum, aby ji pojímal jako osobnost. Přesto se v komplexu věd historicky objevuje hypotéza všeobecné duchovní bytosti⁵⁵ v univerzu, v různých naukách starších i novějších filosofů. Klade se otázka: jak dospěli k tomuto předpokladu? Duchovno se nemůže stát nikdy předmětem smyslové zkušenosti. Ta nám vždy poskytuje jen modifikace hmotných stavů. Poznání duchovních jevů musí mít nějaký zcela jiný zdroj. Ten se nám lidem nabízí v našem vlastním sebevědomí. Psychologická zkušenost o různých činnostech a stavech našeho vědomí, kterou nám poskytuje takzvaný vnitřní smysl, má ve sféře duchovna právě tak nepochybnou jistotu, jakou mají zkušenosti vnějších smyslů ve sféře hmotné přírody. Jako se tam, dívající se ven, rozšiřujeme periferně do nekonečného prostoru a tíhneme k myšlence | prostorově nekonečného univerza, tak sestupujeme zde, 264 hledíce dovnitř, v nekonečné hlubiny naší vlastní duchovní podstaty. V člověku je tedy zdroj dvojí, hmotné a duchovní, nekonečné zkušenosti. Psychologickou zkušenost ale nelze omezovat jen na náš subjektivní názor, brzy se začne promítat také na vnější objektivní svět, na přírodní předměty. Ve svém nejbližším okolí naráží naše vnitřní zkušenost na člověku podobné přírodní objekty, na které se cítí nucena přenášet svou vlastní duchovní existenci, kterou poznala v sebenázoru. Tak vzniká z vnitřního a vnějšího smyslu smíšená oblast lidské říše, jejímž vědeckým rezultátem je antropologie a historie.

⁵⁵ ED: něm. orig. „ein allgemeines Geisteswesen“.